

**Anton
Heretik**

**M
A
V
A**

ako zdroj zla

IKAR

MÁGIA
ako zdroj zla

Text © 2024 by Anton Heretik
Illustrations © 2024 by Andrea Heretiková Marsalová
Design © 2024 by Palo Bálík
Slovak edition © 2024 by IKAR, a.s.

ISBN 978-80-551-9850

**Anton
Heretik**

MÁGIA

ako zdroj zla

IKAR

Obsah

7	Predhovor
11	Stručné dejiny mágie a magického myslenia
18	Psychológia a psychopatológia mágie
33	Iracionalita, povery, paranoja a konšpirácie
42	Magické myslenie v náboženstve a ideológii
53	Kazuistická časť – príbehy zla s magickým pozadím
54	Kanibalizmus
65	Cirkvi, sekty a smrť
90	Láska je mocná čarodejka
104	Mágia a terorizmus
117	Transkultúrálné aspekty mágie
127	Záver

Predhovor

O čom (načo) písať ďalej, najmä po knihe o smrti? Na krs-
toch knihy sme s Andreou často dostávali túto otázku. Tému
psychológie mágie pokladám za vhodné pokračovanie seriálu
marginálnej psychológie, ktorý má zatiaľ časti *Zlo*, *Humor*, *Sny*,
Narcizmus, *Dobro* a *Smrť*. Do istej miery súvisí s nimi všetkými.
Ako súdny znalec som sa však rozhodol sústrediť na vzťah mágie
a zla. Pojem mágia je podľa Nakonečného (1994) pravdepodobne
perzského pôvodu a znamená moc alebo veľkosť. Mágia je teda,
zjednodušene vyjadrené, získanie moci nadprirodzenými pro-
striedkami. Psychologicky nepostihuje len myslenie, ale súvisí
s celým spektrom našich emócií a, čo je najdôležitejšie, môže
byť súčasťou motivačného pozadia správania vrátane mnohých

násilných trestných činov. V posledných rokoch som sa dostal k posudzovaniu páchatel'ov trestných činov, pri ktorom hralo magické myslenie a správanie významnú rolu. Zároveň som si uvedomil, že mohlo hrať dôležitú rolu aj v niektorých starších kauzách, v ktorých som to prehliadol alebo sme to pre závery posudkov zo psychológie a psychiatrie nepokladali za relevantné. Možno som sa aj trochu obával reakcií zadávateľov posudkov – polície či súdov – alebo kolegov znalcov, ktoré by nastali, keby som analyzoval magické aspekty v rozborovej časti posudku.

Povzbudili ma knihy starších československých autorov. Môj učiteľ a zakladateľ československej forenznej psychológie profesor Géza Dobrotka (1918 – 2002) napísal so zahraničnými spoluautormi Tatsuom Nagaiom a Ottom Prokopom knihu *O mysticizme krvi a iných poverách*. Český psychiater Vladimír Vondráček (1895 – 1978) napísal s Františkom Holubom knihu *Fantastické a magické z hľadiska psychiatrie*, priam encyklopedické dielo. Profesor Vondráček je zároveň – vďaka knihe *Úvahy psychologicko-psychiatrické* – zakladateľom esejistického žánru, v ktorom sa snažím svojou sériou kníh pokračovať.

Zlo je pojem v kompetencii etiky a teológie, čo rozhodne nie je moja šálka kávy. Čitateľ rýchlo postrehne, že knihu písal psychológ a heretik. Ako znalca z odvetvia psychológie ma zaujíma zlo ako agresivita – trvalá osobnostná dispozícia každého z nás správať sa násilne. Zaujíma ma, ako sa prejaví v konkrétnom akte správania – v agresii, aké emócie ju energetizujú, ako ju facilitujú naše sociálne postoje, najmä hostilita, a aké podnety ju spúšťajú. Tieto úvahy sú podkladom analýzy motivácie konkrétneho násilného trestného činu. Nedávno ma požiadali o verejnú prednášku na tému *Ako sa rodí vrah*. Prvé, čo mi trochu nenáležite napadlo, bolo, že je to skôr otázka pre gynekológa, že budúci zločinci sa rodia rovnakými pôrodnými cestami ako všetci ostatní ľudia. Forezných psychológov zaujíma viac to, ako sa z nevinného dieťaťa stane sériový vrah. Ako sa na tom

podieľa genetika, rané detstvo, vývin osobnosti až po súčasnosť a duševné poruchy. Viackrát som sa vyznal z obdivu k veľkým spisovateľom Dostojevskému, Camusovi, Mailerovi, Capotovi, ktorí vo svojich knihách analyzovali život fiktívnych či skutočných páchatelov vražd. Neviem dosiahnuť hĺbku ich vhladu, a už vôbec nie kvalitu ich beletristického spracovania. Za roky svojej znaleckej praxe som sa však stretol so stovkami vrahov a pri každom som sa snažil nielen odpovedať na otázky polície či súdu, ale aj pochopiť zvláštnosti osobnosti a motivácie trestného činu. Pri viacerých som v motivačnom pozadí zločinu objavil prvky – či už vedomého, alebo nevedomého – vplyvu mágie.

Pod mágiou rozumieme slovami Vladimíra Vondráčka snahu o využitie nadprirodzených síl na dosiahnutie cieľov. Historicky sa ustálilo rozlíšenie bielej a čiernej mágie. Biela mágia používa magické rituály v prospech jednotlivca či skupín – na obnovenie zdravia, získanie vytúženej lásky, duchovné povznesenie či na posmrtný život. Čierna mágia sa, naopak, snaží uškodiť – urieknuť, spôsobiť chorobu, neplodnosť, smrť. Magické myslenie sprevádza celý kultúrny vývoj človeka, je súčasťou rôznych náboženstiev a ideológií. V histórii ľudstva sa vyskytuje mágia súkromná (u jednotlivca, v rodine) aj inštitucionalizovaná (cirkvi), legitímna (štátom a cirkvou schválená) i nelegitímna (zakazovaná a trestaná). Vyššou mágiou sa človek pokúšal ovládať a pochopiť seba i svoje okolie, prekročiť hranice ľudských možností a stať sa nadľudským či božským. Nižšia mágia sa zameriava na získanie svetských výhod – na pomstu nepriateľom či na získanie peňazí alebo lásky.

Aj v súčasnosti vedie mágia k vzniku povier, predsudkov, ale i konšpiračných presvedčení a hoaxov. Snaha o racionalitu a vedecké poznanie sveta stále naráža na ľudský sklon k iracionalite a ku katatýmnnemu (emočnému) skresleniu reality. Mágia je súčasťou jungiánskeho archetypu tieňa, a preto sa tak často spája s našou agresivitou alebo, vznešenejšie, so zlom. Viera v mágiu je hlboko zakorenená v ľudskej psychike, je súčasťou náboženstva

i umenia. Celá generácia detí bola odchovaná na knihách o čarodéjníckom učňovi Harrym Potterovi anglickej autorky J. K. Rowlingovej, tá staršia zasa na *Pánovi prsteňov* J. R. R. Tolkiena a pri čítaní zažívali silné očarenie. Podľa masmediálnych informácií chystá Univerzita v Exeteri vo Veľkej Británii otvorenie bakalárskeho štúdia mágie. V správe sa neuvádza, aká bude pracovná náplň absolventov. Mágia teda môže byť pre človeka dobrom, ale i zlom. Táto kniha je o jej odvrátenej stránke. Kazuistická časť vychádza z mojich znaleckých posudkov.

Moje poďakovanie patrí v prvom rade manželke Andrei. Bola spoluznalkyňou pri väčšine posudkov (kazuistiky č. 2, 4, 5, 7, 8, 9), ktoré rozoberám v druhej časti knihy. Ako prvá celý text prečítala a mala množstvo pripomienok. V neposlednom rade, ako už viackrát, ozvláštnila knihu ilustráciami. Teším sa na ďalšiu spoločnú tvorbu v budúcnosti. Ďakujem vydavateľstvu IKAR za podporu pri vydávaní série kníh z oblasti marginálnej psychológie. Osobitne Denise Gura Doričovej za štylistickú úpravu textu. O grafický dizajn sa opäť postaral Paľo Bálík a podstatne zvýšil estetickú kvalitu knihy. Ďakujem aj obom recenzentom – prof. MUDr. Jozefovi Šidlovi, PhD., a doc. PhDr. Martinovi Kasardovi, PhD. – za cennú spätnú väzbu a pripomienky.

**Stručné
dejiny mágie
a magického
myslenia**

Pokúsím sa len v skratke ukázať, ako mágia a magické myslenie sprevádzajú kultúrnu históriu ľudstva (Cavendish, 1994, Dobrotka, 1997, Nakonečný, 1994, Vondráček, 1975, a iní). Prvými profesionálnymi mágie boli **pravekí** šamani, ktorí vo svojich komunitách zastávali kumulatívne funkcie kňazov, lekárov i psychológov. Podľa Eliadeho (1980) spája šamanov rôznych etníc a kultúr najmä práca s extázou. Do zmenených stavov vedomia sa dostávali pomocou psychedelických látok, tancovania, bubnovania a iných magických rituálov. V zmenených stavoch vedomia komunikovali s bohmi a hľadali riešenia zdravotných, duchovných i materiálnych problémov príslušníkov svojho kmeňa. Šamani boli pravdepodobne aj autormi pravekých jaskynných kresieb. Podľa Cavendisha (1994) išlo o magickú *techniku mimikry* - veci sa stávajú skutočnými (a ovplyvniteľnými), ak sa znázornia dostatočne živo a realisticky. Kresby zvierat zvyšovali šance na úspešný lov. Podľa Harariho (2018) bol medzi pravekými lovcami rozšírený animizmus, teda viera, že všetko živé i neživé má svojho ducha, s ktorým sa dá komunikovať aj pomocou reči, piesne, tanca či iných rituálov. S poľnohospodárskou revolúciou zhruba pred desať- až dvanásťtisíc rokmi sa mágia začala využívať na zaistenie úrodnosti polí a plodnosti stád.

V **starovekých civilizáciách** Egypta a Babylona sa moc jednotlivcov upevňovala pomocou mágie. Egyptskí faraóni boli za života bohom Horom a po smrti bohom Osirisom. Mágia umožňovala aj vyrovnávanie so smrťou. Stavba pyramíd, ich bohaté vybavenie, zobrazenia, ako si mŕtvi užívajú, a komplikované pohrebné rituály mali zabezpečiť šťastný posmrtný život. V Egypte sa zrodila aj *alchýmia*, ktorá sa z pokusov umelo vyrobiť zlato zmenila na hľadanie spásy a božskej sily. Viera v démonov a nižších duchov bola rozšírená v celom starovekom svete, preto k mágii patrí zaklínanie a ochrana pred ním. Prepojenie mikro- a makrokozmu a vesmíru stálo v pozadí *astrologie*. Postupne sa formovala *teológia* ako uvažovanie o bohoch a *teurgia*, pôsobenie

na bohov. *Teurgovia* používali magické rituály, ktoré uvedením do tranzu vyvolávali stavy zvýšenej sugestibility, počas ktorých človek vidí to, v čo dúfa a čo očakáva. Cieľom teurgie je teda spása prostredníctvom spojenia s bohom (Cavendish, 1994).

V období **antiky** v starovekom Grécku a Ríme hrali rolu importované magické myšlienky z Egypta a Perzie (zoroastrizmus). To, ako sa dala v antickom svete kombinovať veda (filozofia, medicína) s mágiou, ostalo pre ľudstvo inšpiráciou do súčasnosti. Antické polyteistické náboženstvá vytvorili pestrý panteón bohov potrebných na vysvetlenie fungovania sveta. Mali božské možnosti, ale ich konanie často poháňali ľudské motívy (vášne, láska, žiarlivosť, pomsta). Každý významný boh mal svoje chrámy a kňazov. Grécky boh lekárstva Asklépios mal chrám v Epidaure. Jeho kňazi – lekári pracovali aj s tranzom a výkladom snov svojich pacientov. V Apolónovom chráme v Delfách bola veštiareň, v ktorej pôsobila mýtická Pýtia. V zmenenom stave vedomia, možno pod vplyvom halucinogénnych výparov, odpovedala na otázky týkajúce sa budúcnosti a dôležitých rozhodnutí. Jej tajomné, dvojznačné odpovede interpretovali miestni kňazi. Bohom bolo potrebné prinášať *obete*, v antickom svete najčastejšie len zvieracie. V starom Ríme sa ich vnútornosti používali na veštenie (*haruspicia*), ale obetované zvieratá sa aj konzumovali na veľkolepých hostinách (*lectisternium*), kde boli čestnými hosťami bohovia. Obeť bola teda dar bohom, ale aj magický spôsob, ako si ich zaviazat.

Židovská magická tradícia má svoju oficiálnu históriu zakotvenú v Starom zákone. Proroci robili zázraky. Mojžiš donútil more, aby sa rozostúpilo, a našiel vodu v púšti. Ale ako hovorí anekdota, Mojžiš vodil židovský národ štyridsať rokov po púšti, aby ho doviedol na jediné miesto na Blízkom východe, kde nie je ropa. Legendou židovskej mágie je kráľ Šalamún, ktorý mal kľúč na ovládanie duchov, ale aj prsteň, pomocou ktorého rozumel reči zvierat. Židovská magická tradícia *kabaly* vyvrcholila v stredoveku

v *Knihe Zohar*, ktorá obsahuje náuky o usporiadaní vesmíru, ale aj meditačné techniky o sefirách – desiatich aspektoch Boha.

Čo však spája židovskú a **kresťanskú mágiu**, to je *moc slova*. Na počiatku bolo Slovo a veta „Buď svetlo!“ Ježiš získaval nasledovníkov nielen *kázaniami*, ale aj *zázrakmi* (uzdravovaním, oživovaním mŕtvych, vyhánaním zlých duchov, nakŕmením davu). Samo jeho splodenie bolo zázrakom (nepoškvrneným počatím) i jeho zmŕtvychvstanie je zázrak. V konaní zázrakov pokračovali jeho učeníci. Súkromnú mágiu neskôr cirkev prenasledovala a trestala ako čarodejníctvo. Kresťanská, najmä katolícka, prax je plná magických princípov a rituálov – *transsubstancia* (premena chleba na Kristovo telo a vína na jeho krv), *uctievanie mučeníkov a relikvií* (kostí a krvi svätcov, ale aj triesok z kríža či zo stola poslednej večere). Mnohé magické rituály prebralo kresťanstvo z pohanských tradícií, najmä *boj s démonmi*. V kresťanstve sú označovaní ako satan či diabol. Niektoré cirkvi vrátane katolíckej pri duševne chorých dodnes praktizujú rituálne vyhánanie zlých duchov – *exorcizmus*.

V **stredoveku** sa strach z démonov zmenil na posadnutosť. Vznikli *inkvizičné inštitúcie*, prebiehali procesy. Vyšla príručka *Malleus maleficarum (Kladivo na čarodejnice)*, ktorú v roku 1486 napísali dominikánski mnísi Kramer a Sprenger. Obsahovala podrobné opisy, ako viesť vyšetrovanie podozrivých z čarodejníctva, a metódy exorcizmu. Z *čarodejníctva* obviňovali hlavne ženy, pričom mohlo ísť o miestne vedmy, bylinkárky, liečiteľky. Obete však obviňovali z čiernej mágie (urieknutia, travičstva) alebo z účasti na satanistických rituáloch ako zrieknutie sa Krista, uctievanie satana, sabaty a sexuálne orgie s diablami. Za obvineniami sa často skrývali obyčajné klebety a susedské spory. Pod vplyvom mučenia sa však mnohé obete k obvineniam priznali. Inkvizičné procesy a upaľovanie čarodejníč trvali aj počas celého obdobia renesancie, konali sa pod kuratelou katolíckej i protestantských cirkví. Preniesli sa z Európy do Nového sveta (známy proces so

salemskými bosorkami). Na našom území bola posledná „bosorka“ upálená až na konci 17. storočia. Počet obetí procesov s čarodějnicami sa odhaduje na 250-tisíc až milión (Clifton, 1992). Boj s démonmi hral významnú rolu aj v osobnom živote zakladateľa protestantizmu Martina Luthera. Erik H. Erikson v jeho psychoanalytickom životopise opisuje, ako sa malý Martin obsedantne zaoberal prítomnosťou duchov a diablov. Aj svoje neskoršie, zjavne psychosomatické, tráviace ťažkosti pripisoval diablovým čarom. „Diabol môže byť zničený vtedy, keď mu prdíte do nozdier, čo je jeden z tých povedzme homeopatických liekov, ktoré si Luther pochvaľoval celý život“ (Erikson, 1994, s. 48). Diabol sa zjavil Lutherovi aj pár dní pred smrťou, keď mu zavesený na odkvape ukazoval holý zadok.

Obdobie **vrcholnej renesancie** v 17. storočí bolo začiatkom vedeckej revolúcie, aj keď veda a mágia boli navzájom prepojené. Na dvore Rudolfa II. v Prahe sa zhromažďovali astronómovia/astroológovia, alchymisti, vykladači kabaly i kúzelníci. Carl Gustav Jung sa pokúsil o psychoanalytický výklad alchymistického hnutia. Podľa neho *alchymia* odrážala zvyšky antického ducha a prírodného cítenia. Kým cirkev vzdala vedomie od prírodných zdrojov, alchymia, ale i astroológia sa pokúšali o to, aby most k prírode a nevedomej duši nezanikol. Pri alchymii mnohí verili, že sa venujú chémii, ale bolo aj mnoho takých, ktorí chápali, že pri ich práci ide o „symbol a jeho psychické pôsobenie... chemické procesy boli aj odrazom paralelne prebiehajúceho psychického procesu“ (Jung, 2021, s. 48). Jung upozorňuje na problematiku protikladov, ktorá hrá v alchymii veľkú a rozhodujúcu rolu. V priebehu alchymického diela dochádza k zjednoteniu protikladov v archetypálnej podobe „posvätnej svadby“, v alchymii k „chemickej svadbe“. Napríklad protiklady mužského a ženského princípu animus a anima (rovnako ako čínske princípy jin a jang) sa spájajú v jednotu. V období renesancie nastal aj rozmach tajných spoločností, bratstiev, ktoré cirkev pokladala